

ל"ג בעומר והגולם מפראג

בכמה מפרשיות התורה למדים אנו על מחזורי החגים והמועדים הקלאסיים של הלוח העברי. במשך הדורות התווספו עליהם ימים מיוחדים נוספים. אחד מהם חל בשבוע הבא, ל"ג בעומר. לכאורה, חג מינורי הבא לידי ביטוי בגני הילדים, במדורות הצעירים, או באולמות החתונות. אך למרות אפרוריות זאת, נושא ל"ג בעומר בקרבו משמעות הרלוונטית עבורנו עד עצם היום הזה.

שני "סמלים" ליום זה, המדורה והקשת. המדורה מקשרת אותנו לדמותו של ר' שמעון בר יוחאי וממילא לספר הזוהר, לעולמה של המיסטיקה. מצווים אנו לספור שבעה שבועות מפסח ועד לחג שבועות. אלה הם "ימי הספירה" שקיבלו במסורת היהודית משמעות מיסטית. הם מסמלים את עליית האדם בספירות, בדרגות התודעה האנושית.

לתוכן המיסטי מתווסף תוכן פוליטי. לפי המסורת, בימי ספירת העומר מתו במגפה מסתורית רבבות מתלמידיו של רבי עקיבא. המגפה פסקה בל"ג בעומר. לזכרם של החללים אנו נוהגים מנהגי אבלות מסוימים, בימי ספירה אלה. בגלל מעורבותו הפוליטית של רבי עקיבא ותמיכתו בבר כוכבא, יש הרוצים לראות באבל, זיכרון עמום לחללי המרד, ולגבורתם ועמידתם האמיצה של הלוחמים. אכן, יחסנו למרד בר-כוכבא הוא דו-משמעי. רבים הם הסבורים שמרד בר כוכבא היה משגה היסטורי כביר. אולי זה נכון. למרות זאת, אנו מתאבלים על הגיבורים, ובל"ג בעומר, מזכירים את גבורתם ואת מאבקם לעצמאות. בפולקלור הגלותי היה יום ל"ג בעומר יום בו "יסובבו הנערים בקשת". אגדות חסידיות מתארות את הצדיק יורה ביער חץ הנע למרחקים כטיל מונחה, ופוגע באחד מצוררי היהודים. הקשת של ל"ג בעומר היא אכן סמל לאחיזה בנשק. מהדהדים כאן דבריו של דוד: "ויקונן דוד את הקינה הזאת על שאול ועל יונתן בנו, ויאמר ללמד בני יהודה קשת". זאת קינה על הגיבורים אך גם על הנשק שאיננו בידינו: "איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה".

הגבורה קמה לתחייה, ואולי לא מקרה הוא, שיום העצמאות ויום ירושלים חלים בעצם ימי ספירה אלה. רצתה ההשגחה, שיתקיימו בהם דברי הנביא: "לְנַחֵם כָּל אֲבֵלִים, לְשׁוֹם לְאֲבֵלֵי צִיּוֹן לְתֵת לָהֶם פָּאֵר תַּחַת אֶפֶר שָׁמֶן שֶׁשֹּׁן תַּחַת אֶבֶל, מַעֲטָה תִהְיֶה תַּחַת רוּחַ פָּקֶה" (ישעיה סא ב-ג).

שני תכנים לל"ג בעומר, והם הופכים אותנו במקצת לסכיוזופרנים. המדורה שמסמלת את ההתלהבות המיסטית ואת האהבה לא-לוהים ולאדם, סותרת בעליל את הקשת. שני התכנים של ל"ג בעומר מהווים אכן סמל ליחס הכפול שביהדות לצבאיות ולקשת. לימד אותנו הרב ז' גולד ב"ניבי זהב", אולי בעקבות ח"נ ביאליק, שיחס זה בוטא על ידי החכמים במשנה (שבת ו, ד). בשבת מותר לצאת עם תכשיטים, אך לא עם כלים. בעקבות כך קוראים אנו שם: לא יצא האיש לא בסיף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא באלה, ולא ברמח. ואם יצא, חייב חטאת. רבי אליעזר אומר, תכשיטין הן לו. וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי, שנאמר (ישעיה ב, ד) וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". כנגד דעתו של רבי אליעזר פסקו החכמים שלא קיימת אסתטיקה של הנשק ושל המלחמה. לדאבונו מוכרחים אנו להחזיק בקשת אך אנו חייבים להחזיק גם בפרדוקס. מצד אחד להישמע לצו של הנביא יואל (ד, י) "פתו אתיכם לחרבות ומזמרותיכם לרמחים החלש יאמר גבור אגני", אך מצד שני לזכור שהקשת אינה 'נוי' אלא 'גנאי', ועתידה היא להיבטל מן העולם כנבואותיהם של ישעיהו ומיכה: "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות".

* * *

אנו חיים בשעות של דמדומים, שעות שהן לא יום ולא לילה, או יום ולילה גם יחד. אנו שומעים בהן קולות סותרים, קולו של ישעיהו כי קרב יום, וקולו של יואל כי עדיין שרויים אנו בחשכת הליל. הקשת מלווה את הפוליטיקה. אך המדורה מזכירה לנו את האוטופיה. המסר המורכב הזה בא לידי ביטוי באחת האגדות היפות שבפולקלור היהודי.

כוונתי לאגדה הידועה, המאוחרת אולי, המספרת על הגולם שבנה המהר"ל מפראג, החכם היהודי הגדול בן המאה השש עשרה. המהר"ל עיצב גולם דמוי-אדם, עפר מן האדמה, ויחד עם תלמידיו הכניס בו בהקפות מסתוריות את יסודות המים, האוויר והאש. מתחת ללשונו של הגולם שם המהר"ל קלף עם השם המפורש והגולם קיבל את מתת החיים, קם והתהלך, ובכוחו האדיר הפך לאגרוף המגן על הקהילה. המהר"ל העניק לגולם כוח, חושים ושרירים מושלמים לקיים את ה'נעשה ונשמע', אך לא את כוח הדיבור. כשהגיע הזמן, והמשימות מולאו, השכיב המהר"ל את הגולם בגניזה, בעליית הגג שב'אלטנוי-שול' בפראג, הוציא מפיו את הקלף הקדוש עם השם, וכיסה אותו ב'שמות', בשרידי ספרי קודש. או אז הוא השביע אותנו לא לעלות לשם כלל וכלל. המקומות הללו מוכרים ללא ספק לכל תייר ישראלי שהיה בפראג ואני תקווה שאף אחד לא יפר את השבועה.

זכינו לכוח המחזיק בקשת. זהו גולם הצבאיות, הכוח שה'אלטנוי-לאנד' צריכה להפעיל. אך המהר"ל לימד אותנו שיש להגביל את הגולם, אסור לו לדבר. המהר"ל רצה

למנוע מן הגולם את הפוליטיקה, ואף את העצמאות. וזאת כדי שלא ניפול אף פעם תחת שלטון הגולם, המיליטריזם או הרודנות הצבאית בה התנסו כמעט כל מדינות התבל. הגולם אוחר בקשת, אך הוא צריך לדעת שהקשת היא גנאי. ואין לי ספק שהגולם עצמו שאף בתוך תוכו כל הזמן לחזור לעליית הגג ולהיעלם מתחת לכיסוי האוטופי של דפי ספרים. יש קדושה ב"שם" של הקלף שבגולם, אך מקומו יהיה פעם עם יתר ה"שמות" שבגניזה, עם הדפים הבלים של העבר. המיסטיקה תנצח את הפוליטיקה, המדורה את הקשת.

ובינתיים, בשעות דמדומים אלו, חייבים אנו להחזיק בנשק ובקשת כמעט בכל מדורה. אכן, נדליק ביום זה מדורות מיסטיות המסמלות את אהבת ה' ואהבת האדם. אולם המסורת היהודית, אוסרת עלינו לדעת, לשרוף במדורות אלו של אש-קודש דמות כלשהי, אפילו לא את דמותם של המתועבים מבין שונאינו, המתים או החיים. התנהגות זאת, אף כאשר האקדח בידינו, תהיה ביטוי לכבוד ולדרך ארץ שלנו כלפי האוטופיה ולתקווה שלנו שיום יבוא ותתממש.